

Ο ΦΡ. ΧΑΙΛΝΤΕΡΛΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΤΙΣ 7 'Ιουνίου του χρόνου αὐτοῦ ἔκλεισαν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε πού, στὸ Tuebingen, ὁ γερμανὸς ποιητῆς Friedrich Hoelderlin, γέρος πιά ἔφυγε ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου, ἀφοῦ, στερημένος τὸ ἐσωτερικὸ φῶς, ἔσβηνε ἐπὶ τέσσερις σχεδὸν δεκαετηρίδες. Νέος ἐδημιούργησε τὸ ποιητικὸ τοῦ ἔργου καὶ νέος ἐπέρασε στὴν αἰωνιότητα.

Ἄπὸ τὶς φάλαγγες τῆς νεολαίας τοῦ ἔθνους του, πού ἔμελλε νὰ πολεμήσουν στὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον, βγήκαν ἐκεῖνοι πού, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ἀνακάλυψαν τὸ βαθύτερο νόημα στὸ, τόσο καιρὸ παραγνωρισμένο καὶ σχεδὸν ξεχασμένο, ἔργο του καὶ ἔκαμαν ἔτσι τὴν κληρονομιά του κτῆμα τοῦ ἔθνους. Ἄπὸ τότε ὁ ποιητικὸς του λόγος μιλεῖ ὀλοένα μὲ ἐπιβλητικὴ δύναμη στὴν εὐαίσθητη νιότη, στὸν ἄντρα πού ὠριμάζει, σ' ὅλους ὅσοι μποροῦν νὰ νοιώσουν ἓνα νεανικὸ παλμό. Συγκινητικὰ γράμματα ἀντρῶν πού μαχονται σήμερα, μαρτυροῦν πῶς, μέσα στὴ φρίκη τῆς καταστροφῆς, ἡ πίστη σ' ἓνα πνευματικὸ κόσμον ἀντλεῖ δυνάμεις ἀπὸ τὴ μορφὴ καὶ τὸν ποιητικὸ λόγον τοῦ Hoelderlin.

Αὐτὴ ἡ ἀπὸ κίνδυνον καὶ θάνατον δυνατώτερη ἀγάπη γιὰ τὸν αἰῶνα νεανικὸ τραγουδιστὴ μαρτυρεῖ πῶς εἶναι ἀκόμα ζωντανὸς καὶ μαρτυρεῖ ἐπίσης τὴν ἀγάπην γιὰ τὴν Ἑλλάδα πού τρέφει ὁ γερμανὸς ποιητῆς στὴν καρδιά του. Γιατὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς γερμανοὺς ποιητῆς δὲν ἔδωσε δυνατώτερη καὶ βαθύτερη ἔκφραση στὴ γερμανικὴ νοσταλγία γιὰ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, γιὰ τὴ φωτεινὴ πολιτεία τοῦ ὑψηλοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῶν μεγαλόπρεπων θεϊκῶν μορφῶν, σὰν τὸν Hoelderlin.

Κ' ἔτσι εἶθε νὰ γιορτάσῃ τὴ μνήμη τοῦ ἡρώα πού αὐτός, ὁ μεγαλύτερος φίλλην, δὲν εἶδε ποτὲ μὲ τὰ μάτια του, μὰ πού ἀντίκρουσε μὲ τὴ μαντικὴ δύναμιν τοῦ πνεύματος σὲ ποιητικὰ εἰκόνες αἰώνιας ὠμορφιάς. Κι ἀκόμα ὅλος ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος θὰ ἔπρεπε, μέσα σ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, πού τὸν συνταράζει καὶ τὸν μεταβάλλει, νὰ στοχαστῇ τὴ μορφὴ καὶ τὸν ποιητικὸν λόγον τοῦ Hoelderlin. Γιατὶ, ὅπως συμβαίνει πάντα μὲ τοὺς ἀχάριτι θεῖα ποιητῆς, μιλοῦσε σὰ μάντης. Κι ὅ,τι ἀντίκρουσε καὶ ἐκήρυξε ἐνδιαφέρει ὅλους σ' αὐτὴν τὴ μεταβατικὴ ἐποχὴ, ὅλη τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀνθρωπότητα.

Τὸ γήινο δρόμον τοῦ Hoelderlin ἐχάραξαν, ὅπως τὴ ζωὴ κάθε μεγάλου ἀνθρώπου, οἱ δυνάμεις ἐκεῖνες πού ὁ Goethe, στὰ «Ὀρφικὰ Λόγια» του ἀποκαλεῖ μὲ τ' ἀρχαία ἑλληνικὰ τοὺς ὀνόματα: Δαίμων, Τύχη, Ἔρως, Ἀνάγκη καὶ Ἐλπίδα. Δαίμων: αὐτὸ πού τὸ ἄτομον ἔχει πάρει στὸ αἷμα ἀπὸ τοὺς προγόνους του, ἡ μορφὴ, δηλαδή, πού ἐκ γενετῆς σὰν ἀπαραβάτος νόμος στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου ζητᾷ τὴν πραγμάτωσίν της. Τύχη: ἡ δύναμις τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν, πού μέσα σ' αὐτὲς, φαινομενικὰ τυχαῖα, μεγαλώνει τὸ ἄτομον καὶ πού τὸ συνοδεύουν φιλικὰ, ἢ ἐχθρικὰ τοῦ κλείνουν τὸ δρόμον. Ἔρως: ἡ ἅγια δύναμις τῆς ἀγάπης πού σπρώχνει τὸ ἔγῳ στὴν ἔνωσιν μὲ τὸ συγγενικὸ σὺ. Ἀνάγκη: ἡ σκληρὴ ἀναγκαιότητα πού ἀναγκάζει τὸ πνεῦμα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴ ζωὴν του σ' εὐτυχία ἢ δυστυχία, ἔτσι ὅπως εἶναι γραμμένο ἀπ' ἀρχῆς στ' ἀστέρια. Ἐλπίδα: ὁ πόθος πού ἀπεριόριστα ἐλπίζει, πού ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πέρα ἀπὸ τὴν ὕλικήν, τὴν ὑποταγμένην στὴν τύχην, ζωὴν καὶ τὸν διαιώνίζει στὸ πνεῦμα.

Ὁ Hoelderlin κατάγεται ἀπὸ τὴ σουηβικὴ γενιά, πού εἶναι ἡ ποιητικώτερη τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Γεννήθηκε στίς 30 Μαρτίου 1770 στὸ Λάουφφεν, στὸν ποταμὸ Νέκκαρ. Μεγαλώνει κλείνοντας μιὰ λεπτὴν, εὐαίσθητη, μὰ καὶ φλογερὴ

Ὁ Hoelderlin κατάγεται ἀπὸ τὴ σουηβικὴ γενιά, πού εἶναι ἡ ποιητικώτερη τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ. Γεννήθηκε στίς 30 Μαρτίου 1770 στὸ Λάουφφεν, στὸν ποταμὸ Νέκκαρ. Μεγαλώνει κλείνοντας μιὰ λεπτὴν, εὐαίσθητη, μὰ καὶ φλογερὴ

ψυχή σ' ένα ώραϊο σώμα. Από μια νεανική του εικόνα, κάτω από ένα ευγενικό μέτωπο, πλαισιωμένο από χυτά ξανθά μαλλιά, αντικρύζουν μεγάλα, αγνά μάτια, σκεπτικά κ' ερωτηματικά, τὸν κόσμο. Στὸ αὐστηρὸ εὐαγγελικὸ σπίτι τῶν γονιῶν του τὸν προσρίζουν ἀπὸ νωρὶς γιὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ παπᾶ, ἐνόσω ἦταν κ' ἐκεῖνος βαθειὰ θρησκευτικὴ φύση. Τὰ φημισμένα θεολογικὰ σχολεῖα τῆς πατρίδας τὸ δέχονται τὸ νεανία μὲ τις ἀγνές κι ὑψηλές προθέσεις του. Θερμότατη φίλια τὸν συνδέει ἐδῶ μὲ ἀνθρώπους ποὺ σκέφτονται σὰν κι αὐτόν, ξεχωριστὰ μὲ τὸν Schelling καὶ τὸν Hegel, τοὺς ξακουστοὺς ὕστερα φιλοσόφους. Στὴν πνευματικὴ ἐπικοινωνία μαζὶ τους, ἐνῶ φιλοσοφικὰ περισσότερο προσφέει παρὰ δέχεται, ξεπερνᾷ ἐσωτερικὰ τὰ ὅρια τῆς θεολογίας. Κάτι τὸν σπρώχνει στὸ μεγάλο ἀγῶνα τῶν πνευμάτων ποῦ, τότε, στὴ γόνιμη στροφῆ ἀπὸ τὴ διαφώτιση στὴν κλασσικὴ-ρομαντικὴ ἐποχῆ, γίνεται στὴ Γερμανία.

Τὸ ποιητικὸ του χάρισμα παίρνει φτερά. Σὲ μεγάλοστομους ὕμνους προσπαθεῖ νὰ μιμηθῆ τὸ μεγάλο του συμπατριώτη, τὸν Fr. Schiller ποὺ τόσο θαυμάζει κ' ἐκτιμᾷ. Ἀλλὰ μέσα του γίνονται ζυμώσεις, παλεύει νὰ βρῆ τὴ δική του, τὴν ἀπὸ τὸ δαιμόνιο προκαθορισμένη μορφή καὶ τὴν ἰδιαίτερη ἔκφραση τοῦ εἶναι του. Τότε τοῦ ἀποκαλύπτονται ἡ φύση καὶ οἱ Ἕλληνες. Στὴ φύση, ποὺ ὅταν αὐτὸς ἦταν παιδί τὸν εἶχε περιβάλλει μὲ τόση ἀγάπη, στὴν ἀγροτικὴ ἡσυχία τῆς πατρίδας του, νομίζει ὅτι βρίσκει μὲ τὸν ἀρχαῖο Ἡράκλειτο τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Παντός. Ὁ ἀντρας, ποὺ ὠριμάζει καὶ πνευματικὰ ἀντλεῖ δυνάμεις ἀπὸ μέσα του, νοιώθει σύγχρονα μὲ πόνο τὸ χωρισμὸ που ἀπ' τὸν παιδικὰ μακάριο σύνδεσμο μὲ τὸ Ἐν καὶ Πᾶν Ὁ μαθητὴς ὅμως τοῦ Πλάτωνα ἔχει τὴν πίστη πῶς στὴν ὠραιότητα τῆς φύσης καὶ τῆς μεγάλης τέχνης κρύβεται τὸ Θεῖο καὶ πῶς ὁ ἀνθρώπος στὴ στιγμή τῆς ὠμορφιάς μπορεῖ νὰ ξαναφτάσῃ τὴ χαμένη ἐνότητα. Καὶ τοῦ ἀπακαλύπτεται σὰν ἀποστολή του, νὰ ζωντανέψῃ τοὺς θεοὺς σὰν πνεύματα τῆς αἰώνια ὠραίας φύσης στὶς καρδιές καὶ νὰ

τοὺς ὑμνήσῃ στὸ ποίημα. Τραγουδεῖ τις ὠδὲς του, ποὺ σ' ἑλληνικὰ μέτρα μιλοῦν μὲ μελωδικὴ συγκίνηση τῆς γεμάτης-θαύμαστὲς εἰκόνες, γλῶσσα μιᾶς λατρεῖας γεμάτης πάθος καὶ τὴ διαμρφώνουν ἑορταστικὴ κ' εὐγενικὴ. Μὰ ἡ πίστη του στὴν ἀγιότητα καὶ ὠραιότητα τοῦ κόσμου ἐρχεται σὲ βαθειὰν ἀντίθεση μὲ τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα ποὺ τὸν περιβάλλει. Κ' ἔτσι στρέφει μ' ἐλεγεῖα κὴ νοσταλγία τὰ βλέματά του πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν πατρίδα ἀνθρώπων γεμάτων ἀπὸ θεϊκὴ οὐσία ποὺ γι' αὐτὸ συμμετέχουν στὸ Θεῖο.

Ἀπὸ ποικιλομόρφα προστάδια ξεπηδᾷ τὸ μυθιστόρημά του «Ἑπερίων, ἡ ὁ Ἐρημίτης στὴν Ἑλλάδα», γραμμένον σὲ μορφή ἐπιστολῶν. Στὴ μορφή καὶ τὴ μοῖρα τοῦ ἥρωα τοῦ Ἑλληνᾶ νέου στὸν καιρὸ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν κινήσεων τοῦ νεοελληνικοῦ λαοῦ, τοῦ ἥρωα ποῦ, παρ' ὅλ' αὐτὰ, φέρνει τὰ γερμανικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς αἰώνιας νεανικότητας, ἐκφράζει ὅλη τὴν εὐτυχία καὶ τὴ δυστυχία καὶ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐποχῆς τοῦ δικοῦ του σχηματισμοῦ. Ἐδῶ, σὲ μιὰ πρόζα, ποὺ εἶναι ὅ,τι ὠραιότερο καὶ βαθύτερο γράφτηκε ποτὲ στὴ γερμανικὴ γλῶσσα, ἀντήχει ἡ συμφωνία τῆς ψυχῆς του. Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ποὺ τὴν βραβεύεται μὲ νοσταλγικὴ φλόγα, εἶναι τὸ κέντρο τῆς ψυχικῆς δράσης καὶ σφάμβολο τῆς θεϊκῆς φύσης, ποὺ σ' αὐτὴν ὡστόσο συμμετέχουν σ' ἀλήθεια, μαζί μὲ τὸν ἥρωα, μόνον ὁ μέντωρ, ὁ φίλος καὶ ἡ ἀγαπημένη, ἡ Διοτίμα. Ὅταν ὁ μέντωρ κι ὁ φίλος ἀπομακρύνονται γιὰ πάντα, ὅταν ὁ θάνατος τοῦ ἀρπάξει τὴ Διοτίμα, ἀποτραβιέται ὁ Ἑπερίων στὴ μόνωξιά, ἀποτυχημένος στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, ἀπελπισμένος ἀπὸ τὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα ποὺ ἤθελε νὰ ὀδηγήσῃ καὶ νὰ μορφώσῃ, μὲ τὴν πρόθεση νὰ ἐπιστρέψῃ σὰν τῆ Διοτίμα στὴν ἀγκάλη τῆς θεϊκῆς φύσης ποὺ εἶναι τὸ Ἐν καὶ Πᾶν.

Ἡ μορφή τῆς Διοτίμας, ὅσο κι ἂν εἶναι ὑπεργήρινα ἐξαυλωμένη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Ἑπερίωνα, ἔχει πάρει μ' ὅλα ταῦτα ζωὴ ἀπὸ ἓνα ἀληθινὸ βίωμα ποὺ συντάραξε βαθύτατα τὸν ποιητὴ. Γιατὶ διῆρως ὤρμησε μὲ δύναμη στὴ νεανικὴ του ζωὴ.

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ποίησις ἐνώθησαν, ὁ ἴδιος ὁ Hoelderlin βρῆκε τὴ Διοτίμα του. Ἐγινε τὸ θαῦμα, νὰ συναντήσῃ μιὰ τόσο ἀπαράμιλλη, μοναδικὴ ψυχὴ, τὸ ἐσωτερικὰ συγγενικὸ σὺ. Ἐκεῖνος ὁ παθητικὸς ὅσο καὶ ἰδανικὰ ἀγνὸς ἔρωσ γιὰ τὴν Susette Gontard, στὴ Φραγκφούρτη, τὴ μητέρα τῶν παιδιῶν, πού ὁ Hoelderlin, γιὰ νὰ κερδίξῃ τὸ ψωμί του, τὰ εἶχε ἀναλάβει σὰν παιδαγωγός, ἂν καὶ βρῆκε ὅμοια ἰδανικὴ ἀνταπόκριση, τελείωσε ἀναγκαστικὰ σὲ παραίτηση καὶ ὀδυνηρὸ χωρισμό, γιατί ἡ τύχη στάθηκε ἐχθρικὴ στοὺς ἐρωτευμένους. Μὰ ὁ ποιητὴς, μὲ σκισμένα τὰ σωθικὰ ἀπὸ τὸν πόνο, δὲν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν κόσμον σὰν τὸν Ὑπερίωνα του. Ἴσα ἴσα, τώρα, κάτω ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῆς τύχης, χαλυβδώνεται ὁ ἀντρικὰ ἡρωϊκὸς πυρήνας τῆς ψυχῆς του καὶ κητορθώνει ν' ἀντικρύσῃ τὸν πόνον σὰν κάτι σταλμένο ἀπὸ τοὺς θεοὺς του.

Μὲ ματωμένα ἀκόμα τὰ φτερά ἀρχίζει τὴν πτήση γιὰ τὴν ὑψηλότερη ποίησίν του. «Πατριωτικὸ» ὠνόμαζε αὐτὸ πού τότε ἐπιζητοῦσε. Τοῦ φαινόταν σὰν ἡ μόνη ἀντάξια ἀποστολὴ τοῦ ποιητῆ, νὰ κδείξῃ στὸν ἐσωτερικὰ μόλις δημιουργούμενον λαὸ του, στοῦ ὁποίου τὴν τελειοποίηση ἐπίστευε, τὸ δρόμον πρὸς τὸν εὐγενικὸ ἀνθρωπισμό, ὅπως τὸν εἶχαν οἱ Ἕλληνας, νὰ κηρύξῃ τὴν ἡμέρα τῆς ἐπιτροφῆς τῶν θεῶν σὲ μιὰ φυσικὰ ξανανιωμένη λαϊκὴ κοινότητα. Τὸ δρᾶμα «Ἐμπεδοκλῆς», μὲ ἥρωά του ἐκείνον τὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα στοχαστὴ πού περιβάλλει ὁ θρῦλος, ξεπερνᾷ τὴ βαθμίδα τοῦ «Ὑπερίωνα», τῆς ἐλεγειακῆς ἀρνήσεως, καὶ φτάνει στὸν ὕμνον τῆς θεληματικῆς θυσίας ἐκείνου, πού, μέσα στὸν πόθον του νὰ γίνῃ ἓνα μὲ τὴ φύση, ῥίχνεται σὲς φλόγες τῆς Αἴτνας, γιὰ ν' ἀνοίξῃ μ' αὐτὴν τὴ μεγάλη θυσία τὰ μάτια τοῦ λαοῦ του γιὰ τὴν καμπὴ τῆς ἱστορίας πού θὰ ὀδηγήσῃ τὸ λαὸ στὴν ὑψηλότερη βαθμίδα.

Ἄλλωστε μὲ πάθος τραγούδησε ὁ Hoelderlin τὸ δικό του πόθον πρὸς τὴ θυσία, γιὰ τὴ δημιουργούμενη κοινότητα, σὲ ποιήματα ὅπως «Ὁ Θάνατος γιὰ τὴν Πατρίδα». Δὲν ἦταν γραμμένο

νὰ πεθάνῃ στὸ πεδίο τῆς μάχης γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ λαοῦ του, μὰ ἡ ζωὴ του ἔγινε ὀλόκληρη μιὰ ἡρωϊκὴ θυσία. Ἀνεβαίνοντας ἔλο ψηλότερα, ἀπὸ βαθμίδα σὲ βαθμίδα, σὲ ὠριμότερα ποιήματά του, σὲς μεγάλες ἐλεγείες καὶ τοὺς ὕμνους, πού εἶναι τόσο ὀρφικὰ σκοτεινά, σὰν τὰ τελευταῖα κουαρτέτα τοῦ Beethoven, καὶ ὅμως στὸ βάθος γεμᾶτα φῶς, ἀγωνίζεαι γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴ θρησκευτικὰ πατριωτικὴ ἀποστολὴ του, νὰ προετοιμάσῃ στὸ λαὸ του καὶ μ' αὐτὸν στὴ δυτικὴ ἀνθρωπότητα, μιὰ καινούργια πίστὴ συγγενικὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴ θρησκεία καὶ ἀφομοιωτικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ διασφαλίσῃ τὸ ξανανίωμα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ θέληση τῆς δημιουργίας ἦταν δυνατότερη ἀπὸ τὴ λεπτὴ φύση του. Μὰ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ὕστατη ποιητικὴ ἀποκάλυψη, βάθισε τὸν ἀπὸ τὴν Ἀνάγκη χαραγμένο δρόμον τῆς μοῖρας μὲ ἡρωϊκὴ ἀπορρασιαστικότητά ὡς τὸ τέλος, ὡς τὴν κατάρρευση. Ὑστερα ἀκολούθησαν 40 χρόνια φυσικῆς ζωῆς μὲ παραλυμένη τὴν πνευματικὴν δύναμιν, ὥσπου τὸν λύτρωσε ὁ θάνατος, (7 Ἰουνίου 1843).

Οἱ σπασμένες χορδὲς ὅμως τοῦ τραγουδιστῆ, πού τόσο ἀνεῆγγητα χτίπησε ἡ μοῖρα, ἄφηναν σὲ φωτεινότερες στιγμὲς συγκινητικὸς ἤχους: τὸν ξεχειλισμένο πόνον τῆς ἀνάμνησης, συχνότερα ὅμως τὴν παιδικὰ εὐλαβικὴ ἀφοσίωση καὶ ἐλπίδα, τὴν ἐλπίδα ἐκείνη πού μ' ἓνα φερούγισμα ἀπομακρύνει τὸ δέσμιον πνεῦμα ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοῦ σώματος:

Ὅ,τι καὶ ἂν εἴμαστε ἐδῶ,
ἓνας θεὸς ἐκεῖ θὰ συμπληρώσει
μὲ ἁρμονίες, αἰωνιότητα καὶ εἰρήνη.

Ἡ πνευματικὴ κληρονομιά τοῦ Hoelderlin περιμένει τὴν ἐκπλήρωσίν της. Καὶ ἴσως ὁ εὐρωπαϊκὸς κόσμος σήμερα, ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸ σωματικὸ θάνατον ἐκείνου, στὸν μεγάλο, γεμᾶτο πόνον καὶ θυσίας ἀγῶνα γιὰ μιὰ ξανανιωμένη ὑπαρξιν, νὰ πλησιάζῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διαθήκης τοῦ ποιητῆ.

Μεταφραστής: Β. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ